פני אורחים כפני שכינה: עבודת האלוהים של אברהם

הרב ש״י הלד[1] - held@hadar.org

וירא תשפ"ז

פרשת וירא פותחת בהתרחשות מדהימה. אלוהים נגלה לאברהם היושב בפתח האוהל. אף כי התגלות כזו היא בוודאי חוויה מעוררת יראה, אברהם בוחר לעשות משהו מוזר ביותר – הוא נפרד מאלוהים כדי לרוץ ולקבל את פניהם של שלושה עוברי אורח ואז מזמין אותם לאכול ולנוח בביתו.

לא בכדי רואה המסורת את אברהם כגדול מכניסי האורחים. כאן, הוא נוהג באורחים אקראיים לכאורה כמשרת פני מלכים. לא רק ששלושת האנשים מופיעים בשעה הכי פחות נוחה ביום, "כחום היום", אלא שאברהם נמצא באמצע מפגש עם הקב״ה, ולמרות זאת הוא לא מתמהמה ומקבל את פניהם בחסד. יתרה מזו, את הביטוי "כי על כן" בדברי אברהם לאורחיו, "כִּי־עַל־כֵּן עֲבַרְתֶּם עַל־עַבְדְּכֶם" (בראשית יח:ה) אפשר להבין כנימוק – אברהם מתעקש כי הופעתם של האנשים נעשתה בהשגחה אלוהית, כלומר הסיבה שנקלעו לפתחו היא כדי שיוכל לארח ולשרת אותם. בנוסף, אברהם מצטנע וממעיט בערכה של נדיבותו: הוא מציע לאורחים "מעט מים" ו"פת לחם" אך מיד לאחר מכן הוא מכין יחד עם שרה סעודה מפוארת לאורחיו. אבל איך יכול אברהם להפסיק את המפגש עם הקב״ה כדי לקבל פניהם של אורחים בשר ודם? מה פשר מעשיו?

מדרש אחד מימי הביניים מסביר כי כאשר אברהם ראה את האנשים מתקרבים הוא פנה קודם כל לה׳: "אמר לפני הקב"ה בתמימות לב: ריבונו של עולם, תמתין לי שכינה עד שאכניס אורחין הללו, וכך היה" (מדרש הגדול לבראשית יח:ב). אפילו אם נקבל את הסבר המדרש, לפיו אברהם תחילה ביקש רשות מהקב״ה, מעשיו עדיין מעוררים תמיהה: איך אברהם מרשה לעצמו לבקש מהקב״ה לחכות? ומדוע הקב״ה מסכים?

---

[1] תרגום לעברית מאת עודד לוין בעריכת צוות מכון הדר. לקריאת דבר התורה המלא:
https://mechonhadar.s3.amazonaws.com/mh_torah_source_sheets/CJLIParashatVayera5774.pdf

האמורא רב לומד תובנה מופלאה מאירוע זה: "אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב: גְּדוֹלָה הַכְנָסַת אוֹרְחִין מֵהַקְבָּלַת פְּנֵי שְׁכִינָה, דִּכְתִיב: ״וַיֹּאמַר ה׳ אִם נָא מָצָאתִי חֵן בְּעֵינֶיךָ אַל נָא תַּעֲבֹר וְגוֹ׳״(בבלי שבת קכז, א). האמירה של רב מרתקת ונועזת: הוא מכריז שהכנסת אורחים חשובה יותר ממפגש עם אלוהים. אבל איך זה יכול להיות?

ייתכן שאפשר לראות באמירה התלמודית מין משקל נגד לתפיסתו של קירקגור הקובעת שלעתים האדם נדרש לתלות או להשעות את חוקי המוסר למען מטרה נעלה (תפיסה זו מכונה "ההתליה הטלאולוגית של האתי"). בקריאתו של עקדת יצחק, קירקגור סבר כי בחירתו של אברהם במחויבותו לאלוהים על פני שתי המחויבויות האחרות שלו – לא ליטול חיי אדם חף מפשע ולדאוג לרווחת בנו – הייתה מוצדקת. לעומת זאת, כאן מדובר במשהו שאפשר לתאר כ"דחיית התיאולוגי (המפגש עם הא-ל) בפני האתי". אף ששכינה כנגדו אברהם מעיז לבקש מאלוהים לחכות שכן כעת יש לו חובה בין-אישית דחופה שעליו למלא.

אולם בעיניי, תפיסת הדחייה של התיאולוגי על ידי האתי היא הסבר בלתי מספק להתרחשות יוצאת הדופן הזו שבין אברהם, הקב״ה והאורחים. יש כאן מעשה רדיקלי יותר. מה שקורה כאן אינו דחייה, אלא "**המימוש האתי של התיאולוגי**".

בפירושו לדבריו של רב במסכת שבת, מסביר הרב יהודה ליווא מפראג (המהר"ל, 1520-1609) כי "הכנסת אורחים [היא] כבוד אלקים עצמו להכניס האורח לבית ולכבדו, בשביל שנברא בדמות ובצלם אלקים, ודבר זה נחשב כבוד השכינה עצמה". יתרה מזו, מוסיף המהר"ל, בניגוד לשכינה שאותה האדם לא מסוגל לראות בעיניו, כאשר בא לפניו אורח בשר ודם "הוא מתחבר לגמרי אל צלם אלקים" של האדם העומד מולו. (נתיבות עולם, נתיב גמילות חסדים פרק ד).[2] במילים אחרות, הכנסת אורחים איננה דחייה של התיאולוגי אלה להיפך: הכנסת אורחים היא חלק אינטגרלי של התיאולוגי וייתכן אף שזו ההופעה המובהקת ביותר שלו.

הרב אברהם נח פאלי, מרבני ישיבות המוסר במאה העשרים, כותב דבר מדהים על היחס שבין אהבת ה׳ ואהבת הבריות. הרב פאלי תמה על מה שנראה כסתירה בתוך ההלכה. בסימן העוסק בקריאת שמע קובע השולחן ערוך כי "הקורא קריאת שמע לא ירמוז בעיניו ולא יקרוץ בשפתיו ולא יראה באצבעותיו בפרשה ראשונה שהוא עיקר קבלת עול מלכות שמים" (שולחן ערוך אורח חיים סימן סג סעיף ו), והמגן אברהם מסביר כי האיסור לתקשר בדרך כלשהי בזמן אמירת פרשה ראשונה חל אף אם הדבר נעשה לשם מצווה אחרת (מגן אברהם, שם, סעיף קטן ט). אולם המשנה עצמה מלמדת כי מותר לאדם להפסיק בקריאת שמע כדי להחזיר שלום לחברו (משנה

[2] יש לציין שהמהר"ל סובר כי כדי שהכנסת האורחים תביא אותנו למעמד העליון הזה האורח חייב להיות אדם זר. ואין כאן המקום להאריך.

ברכות פרק ב משנה א)! איך ייתכן, שואל פלאי, שאסור להפסיק בקריאת שמע אפילו לצורך מצווה, אבל מותר לעשות זאת בשביל לכבד אדם? מכאן כי "מצות 'ואהבת לרעך כמוך' היא מעין מצות 'ואהבת את ה', ודא ודא [=זו וזו] אחת היא".[3]

דבריו של פאלי יכולים להסביר מה אברהם עושה כשהוא נפרד לכאורה מהקב״ה ופונה אל האורחים. אברהם אינו דוחה את מחויבותו לאלוהים אלא דווקא מקיים אותה במשמעותה השלמה ביותר. ההליכה לקראת האורחים היא למעשה הליכה לקראת הקב״ה, ובמובן הזה אברהם למעשה ממשיך ומקבל את פני השכינה, רק בדרך אחרת. כפי שהרב פאלי עצמו כותב: "זו היא קבלת עול מלכות שמים, להמליך את חברו עליו ולהשיב לו שלום מפני הכבוד".[4]

הקב״ה קורא שוב ושוב לאדם ללכת בדרכיו. הוא דורש מאיתנו לכבד את הזולת בדיוק כפי שאנחנו מכבדים אותו ולקבל את פני הזולת בדיוק כפי שהיינו מקבלים את פניו. העשייה שלי למען האחר היא עצמה קיום של עבודת ה׳.

וכך אומר התנא רבי אלעזר על הבחירה של אברהם להשעות את המפגש הישיר עם הקב״ה: "בֹּא וּרְאֵה שֶׁלֹּא כְּמִדַּת הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מִדַּת בָּשָׂר וָדָם. מִדַּת בָּשָׂר וְדָם, אֵין קָטָן יָכוֹל לוֹמַר לַגָּדוֹל ״הַמְתֵּן עַד שֶׁאָבֹא אֵצְלְךָ״, וְאִילּוּ בְּהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא כְּתִיב ״וַיֹּאמַר ה׳ אִם נָא מָצָאתִי וְגוֹ'" (בבלי שבת דף קכז, א). אלוהים מוכן לחכות לאברהם כי הוא מבין ש**הפנייה ממנו** היא למעשה **פנייה אליו** במובן העמוק ביותר.

שבת שלום

[3] פאלי, נחלת צבי, עמ' שסה.
[4] פאלי, שם.